

ΦΑΙΔΩΝΟΣ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΟΥ
Τακτικού Καθηγητοῦ τῆς Μεσαιωνικῆς
καὶ Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

«Ο ΣΑΤΥΡΟΣ Ἡ ΤΟ ΓΥΜΝΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ»
ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ
(Ἑρμηνευτικαὶ παρατηρήσεις)

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Κ. Παλαμᾶς συχνότατα στρέφεται πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται ὑπαινιγμοὶ τῆς δημιουργίας του καὶ ἐκ τῆς ὁποίας λαμβάνει ποιητικὰ σύμβολα τοῦ ἔργου του ¹. Μεταξὺ δὲ τῶν θεμάτων τῶν εἰλημμένων ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὁ Σάτυρος κατέχει ἰδιάζουσιν θέσιν· δι' αὐτοῦ παρέχεται ἡ εὐκαιρία εἰς τὸν Ποιητὴν ὄχι μόνον νὰ δηλώσῃ ἅπαξ ἔτι τὴν ἀρχαιομάθειάν του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀχθῇ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ στοιχείου.

Ἦδη τῷ 1900 ἐδημοσίευσεν τὸ πεζογράφημα «Πῶς μεταμορφώθηκε ὁ Σάτυρος» ². Τὸ κείμενον διαιρεῖται εἰς πέντε ἐπὶ μέρους ἐνότητος : Ἐν τῇ πρώτῃ ἐξιστορεῖται ἡ γέννησις καὶ περιγράφονται ἡ μορφή καὶ αἱ ιδιότητες τοῦ Σατύρου :

« Ἀλλοίμονό σου, ἄνθρωπε, ποῦ θὰ περνοῦσε ἀπάνου σου τὸ φύσημά μου! Μιὰ ἀγριμοῦ κακοῦ ψυχῇ σοῦ ᾔφρωνε τὸ εἶναί σου. Καὶ τρισαλλοῖά σου, Ἀμαδρυάδα, ποῦ θέλοντας μὴ θέλοντας θὰ σ' ἔσφιγγε ἡ καταδασωμένη μου ἀγκαλιά! Ἡ παρθενιά της ἡ ἰσόθεη, μπαίνῃ τῶν χειρῶν μου ξαδιάντροπο, σέβρονταν ὅστερα ξεσκίδι ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ πόδια μου, πόδια ἐνὸς τράγου! ὦ, τὰ φιλιὰ μου τὰ μολόγητα μέσ' ἀπὸ τὸ καμίνι τὸ στόμα μου!

» Καὶ ἤμουν ὁ σονυμπομότης κι ὁ τραγοκέρατος μὲ τὰ μεγάλα τοῦ ζωντόβολου τὰ φτιά· καὶ ὁ δειλιασμένος ἤμουν αὐτὸ τρόμαζα· καὶ ἤμουν ὁ ὀκνὸς μὲ τὴ γοργάδα τοῦ ἀνέμου· καὶ ἤμουν ὁ πανάσκημος μὲ τὴν οὐρὰ καὶ μὲ τὴ σκέφι τῆς μαϊμοῦς.

» Κ' εἶχα μιὰν ἀγάπη μόνο εὐγενική· ἓν ἄνθρωπο ἀπὸ πάθος : Ἀγαποῦσα τὰ γλῆκω-λαλήματα. Σκάλιζα φλογέρες ἀπὸ τὰ πετροκάλαμα. Μέσα τους ξυπνοῦσα κάποιους ἤχους

1. Ἰδ. Γ. Καλαματιανοῦ, Ὁ Κωστής Παλαμᾶς καὶ ὁ Ἀρχαῖος ἑλληνισμός, Ἀθήνα 1959, σ. 51 κέξ.

2. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Σατύρου, «Τὸ Περιοδικόν μας» Β' (1900 - 1901), σ. 20 - 26 [= «Γράμματα», τόμ. Α'. Ἀθήνα 1904, «Ἀπαντα» τόμ. 4 [Ἀθήναι 1964], σ. 175 - 182 (πρβλ. καὶ σ. 572)].

πρωτογενώριστους κ' ἤμουνα γι' αὐτὸ 'περήφανος. Κ' ἔπεινα τοῦ σταφυλίου τὸ αἶμα καὶ μεθοῦσα μὲ αὐτὸ γλυκύτατα».

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐνότητι χρησιμοποιεῖται ὁ ἀρχαῖος μῦθος ¹, καθ' ὃν οἱ στρατιῶται τοῦ Σύλλα συνέλαβον παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἡπείρου τὸν Σάτυρον καὶ μετήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν ἀρχηγόν των, ὁ ὁποῖος ὁμῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτοῦ :

«Καὶ ἡ φωνή μου φώναζε τοῦ ἀλόγου τὴν ὁρμή, τοῦ τράγου τὴν ἐπιθυμίᾳ. Καὶ ἦτανε τὰ χλιμιντρίσματα καὶ τὰ βελάσματα πρωτάκουστα· καὶ ἦτανε ἡ θωριά μου κατὶ πύτερο ἀπὸ παρὰξενη. Καὶ 'ς τὸ τέλος μιὰ θρησκευτικὴ τρομάρα τὸν ἀντάρτισε τὸ στρατό, πέρα καὶ πέρα, ἀπὸ τὸν ὀπλίτη ὡς τὸν ἀρχηγό.

»Καὶ 'ς τὸ λογισμό τοῦ στρατηλάτη φάνταζε σὰ δύναμι τῆς πλάσης μυστικῇ, σὰ στοιχειωμένος φύλακας ποῖός ξερεῖ τίνος δάσους ἱεροῦ, ποῦ θὰ ἦτανε μεγάλη ἀστοχασία ἔτσι ἀλυσόδετο νὰ μὲ κρατῇ. Καὶ 'πρόσταξε νὰ μὲ ἀπολύσουν».

Ἐν τῇ τρίτῃ ἐνότητι ἐκτίθεται ὁ διὰ τῆς πυρᾶς ἐξαγνισμὸς τοῦ Σατύρου καὶ ἡ ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον μεταβολὴ αὐτοῦ :

«Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ ἀγγεῖα μὲ τὸ στόμα μου τὰὐλοῦφαντο κορμί σου, ὦ τῶν Ἀφροδιτῶν ἡ Ἀφροδίτη ἐσύ, τοῦ αἰμοβόρου ἡ αἰμοβόρα, φύσηξε μιὰ νέα τρικυμία ἀπὸ ψυχῇ μέσα 'ς τὴν πρωτόγονη ἀνεμοζάλη, μέσα 'ς τὴ ζωὴ μου· κατὶ ὠραιότερο, σὰν ἀπὸ πνεῦμα γιομισμένο καθαρώτερο. Κι ἀπὸ τότε τὸ κρασί μεθώντάς με μοῦ ἔφερνε κάποτε καὶ πότε ὀνειράτα ὑπερφάνταστα σὰ νὰ 'τανε σταλμένα ἀπὸ τὸν Ὀλύμπο γιὰ χάρι μου. Γιὰ τὰ τραγούδια μου δὲ μοῦ ἔφτανε ἡ φλογέρα μου καί, σὰ φροσῶσα τὴν ψυχὴ μου μέσ' 'ς τὰ σπλάγχνα της, τρικύμιζε ὁ ἦχος τὸν ἀέρα δόλονα καὶ πέρα καὶ ξάφνιζε· γιὰτ' εἶχε μέσα του ἄμαθα καὶ πολυνόητα παράπονα καὶ εἶχε ἀρμονίες ξένες καὶ πολλὴ πλατεῖς γιὰ νὰ χωρέσουνε 'ς τὴ φυλάκῃ του. Καὶ ἡ φλογέρα ράγιζε 'ς τὰ χέρια μου.

»Κ' ἐκεῖ ποῦ ἀκόμα ὁ στονιμπομῆτης ἤμουνα καὶ ὁ τραγοκέρατος μὲ τὰ μεγάλα τοῦ ζωτόβολου τάφτια, ὁ λόγρος, ὁ ἀκαμάτης, ὁ ἀσκημοπρόσωπος, ἀγάλια - ἀγάλια καταλάβαινα πὼς ἤμουν ἄλλος, ἄλλος, ἄλλος!

»Καὶ νοεῶν μῆς ἄλλης φωτιᾶς ἀγκάλιαζε τὸν κύκλο καὶ φιλοῦσα τὴν ἀθάνατη εἰδὴ — καὶ ἦταν ἡ Φωτιά ἡ σοφία! Κι ὅσο πονοῦσα, τόσο καὶ δυνοῦσα ἀπὸ τὴ δίψα της. Κ' ἤθελα νὰ τὰ γνωρίσω τώρα ὅλα τοῦ κόσμου τὰ γραφτὰ κι ὅλα τοῦ Σύμπαντος νὰ ψάλλω τὰγραφα. Καὶ 'γύρευα δασκάλους καὶ συντόχαινα προφήτες κ' ἡμίθεους ἄκουα καὶ σφραγίζανε μέσα μου μ' ἔφτασφράγιστα σφραγίσματα ρήματα θεϊκὰ καὶ ἀπόκρυφα. Κ' ἔμαθ' ἀπὸ τὸν Ὀρφέα τὰ μυστήρια τῆς γῆς καὶ τοῦρανοῦ καὶ ὁ Λίνος μοῦ δασκάλεψε τῆς ἀρμονίας τοὺς νόμους. Καὶ 'ς τὴ σπηλιὰ τοῦ Κένταυρου, ποῦ ἀνάβρεψε τὸν Ἀχιλλέα, κράτησα ἀπὸ τὸ μελίρροτο τὸ στόμα του πολυθάμαστε ἱστορίες τῶν πρωτόπλαστων καιρῶν. Καὶ τὸν τιτῆνα Προμηθεά, τὸ μεγάλο κλέφτη καὶ γεννήτορα, ἀγνάνεψα 'ς τὸν Καῦκασο καρφωμένο· καὶ παραμόνευα τὴν ὥρα ποῦ τότε 'λύτρωσε ὁ Ἀλκίδης· καὶ τὸ λυτρωτὴ τὸν ξεπερνοῦσε 'ς τὸ ἀνά-

1. Πλουτάρχου, Σύλλας, XXVII, 5-14: «Ἡ δὲ Ἀπολλωνία πλησίον ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτὴν τὸ Νύμφαιον [...] Ἐνταῦθ' αὖ φασὶ κοιμώμενον ἄλωνα σάτυρον, οἷον οἱ πλάσται καὶ γραφεῖς εἰκάζουσιν, ἀχθέντα δὲ ὡς Σύλλαν ἐρωτάσθαι δι' ἐρημνέων πολλῶν, ὅστις εἴη φθεγξαμένου δὲ μόλις οὐδὲν συνετώς, ἀλλὰ τραχεῖάν τινα καὶ μάλιστα μεμυγμένην ἵππου τε χρεμετισμῷ καὶ τράγου μηχανισμῷ φωνὴν ἀφέντος, ἐκπλαγέντα τὸν Σύλλαν ἀποδιοπομπῆσθαι» (ἐκδ. Teubner, 1879).

στημα καὶ ᾽ς τὴν ἀναλαμπή· καὶ ἡ προφητεία χύνονταν ἀπὸ τὰ μάτια, ἀπὸ τὸ μέτωπο καὶ ἀπὸ τὰ χεῖλη του, πολὺβοο νερὸ ἀφροστέφανο ἀπὸ μαῦρες τρισβαθες πηγές».

Ἐν τῇ τετάρτῃ ἐνότητι μεταβάλλεται τὸ τέλος τοῦ παραδοθέντος διὰ τοῦ Πλουτάρχου μύθου τῆς συλλήψεως τοῦ Σατύρου ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σύλλα, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκστασιάζεται πρὸ αὐτοῦ :

«Ὁ Σ τὸ μέτωπό σου ἀπάνω βλέπω νὰ σαλεύῃ τὸ ἀντιφέγγισμα ὑπερκόσμιον φωτός. Πότε γ' οὐθῆκες τὰ γοῖμι, πότε ἀγνῆθηκες τὸν ἄνθρωπο, πότε κοίταξες νὰ ὑφάνῃς μιὰ στολή ἀπὸ γνέματα, πὺν εἶν' ἀπὸ αἰθέρα καὶ ἀπὸ μουσικῇ; Πότε γ' ἰνῆθηκες σοφὸς καὶ προφήτης; Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τῇ φύσει μόνον ἡ γαλήνη λείπει σου καὶ ἡ χαρά. Καὶ δὲν ξέρω γιὰ τοῦτο καὶ ἂν δὲν εἶσαι πῶς θεῖος καὶ ἀπὸ κείνους».

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ὁμως τοῦ Ρωμαίου στρατηγοῦ περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀνθρώπου ὁ Σάτυρος ἀποκρίνεται διὰ τῶν λόγων τοῦ Σοφοκλέους :

«— Δέσποτα, μιὰ μεγάλη εὐτυχία ξέρω ἐγώ : Νὰ μὴν ἔχουμε γεννηθῇ! Κ' ὕστερ' ἀπὸ αὐτὰ ξέρω καὶ μιὰ ἄλλη ἀκόμη εὐτυχία : Νὰ πεθάνουμε τὸ γλιγορότερο!»¹.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ, πέμπτῃ, ἐνότητι ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Σατύρου ἔχει συντελεσθῇ καὶ διὰ τῆς τέχνης ἐπιτυγχάνεται ἡ αὐτεπίγνωσις :

«Καὶ τότε τέντωσα τὰ πτῖα καὶ στήλωσα τὰ μάτια καὶ ἄκουσα γύρω μου ὕμνους κ' ἦταν οἱ ὕμνοι πρὸς ἐμὲ τὸν πανῶριον· κ' ἔσκυπα πρὸς τὰ ὀλοήσυχια νερὰ κ' εἶδα ᾽ς τὰ βάθη τοὺς μιὰ ζωγραφιὰ νὰ λάμπῃ καὶ ἦταν ἡ ζωγραφιὰ ἀπ' ὅ,τι κρύβει ὁ Ἔρωτας καὶ ἀπ' ὅ,τι δείχνει ὁ Ἰμερος καὶ ἀπ' ὅ,τι χύνει ὁ Ὀνειρος πῶς διαλεχτὸ καὶ πῶς λαγαρισμένο, γλῶκα, μεγαλυχολία, μουσικῇ, μυστήριον!»

Τῷ 1904, εἰς τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς «Ἀσάλευτη Ζωή», ὁ Κ. Παλαμᾶς ἀναφερόμενος εἰς «Τὸ Σπίτι» τοῦ παρομοιάζει πρὸς Σατύρους τοὺς νέους, ὅσοι ἀγωνίζονται καὶ τείνουν πρὸς κατάκτησιν τοῦ Ἰδανικοῦ («τῆς νόφης Ἰδέας») :

Καὶ οἱ νέοι, μέσ' ᾽ς τὰ πνικνότετα τοῦ νοῦ λαγκάδια
κνηγῶντας θερμὰ τῇ νόφῃ τὴν Ἰδέα
σκορποῦν τὴ λαύρα τῶν ἀβάσταγων σατύρων (στίχ. 21 - 23)².

* * *

Δώδεκα ἔτη (1912) μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ πεζογραφήματος τοῦ Παλαμᾶ «Πῶς μεταμορφώθηκε ὁ Σάτυρος», διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς συλ-

1. Μὴ φῶναι τὸν ἅπαντα νι-
κᾶ λόγον· τὸ δ' ἐπεὶ φανῇ,
βῆναι κείσ' ἀπόθεν περ ἡ-
κει πολὺ δεύτερον ὡς τάχιστα.

(Σοφοκλ., Οἶδ. ἐπὶ Κολωνῷ, στίχ. 1224 - 1227).

2. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Ἀσάλευτη Ζωή. Ἀθήνα 1904 [= «Ἀπαντα», τόμ. Γ' [Ἀθῆ-
ναι 1963], σ. 58].

λογής «Πολιτεία και Μοναξιά», γίνεται γνωστόν τὸ κείμενον τοῦ Ποιήματος «*Ὁ Σάτυρος ἢ τὸ γυνὸ τραγούδι*»¹, τοῦ ὁποίου ὁπωσδήποτε ἀκριβέστερος χρονικὸς προσδιορισμὸς συντάξεως δὲν ὑπάρχει.

Τὸ ποίημα² ἀνήκει εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Κ. Παλαμᾶ, τὸ διακρινόμενον διὰ τὴν ἔντονον παρουσίαν τοῦ στοιχείου τοῦ πάθους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παράλληλον τάσιν πρὸς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἰδεῶν. Αὐτὴ ἄλλωστε ἡ διακίνησις ἀπὸ τῶν γηϊνῶν πρὸς τὰ οὐράνια, ἀπὸ τῶν ὑλικῶν πρὸς τὰ αἴυλα χαρακτηρίζει συχνὰ τὴν ποιητικὴν πορείαν τοῦ Κ. Παλαμᾶ, ἀποτελεῖ μέσον ἐκφράσεως τῶν διακυμάνσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ του κόσμου.

Τὸ κείμενον ἀναπτύσσεται εἰς δέκα καὶ πέντε ὀκτίζους στροφὰς ἀποτελουμένης ἐξ ἐπτὰ ἐναλλασσομένων ὀκτίζων καὶ ὀκτίζων προπαροξυτόνων καὶ παροξυτόνων στίχων, μεθ' ἑνὸς ὀξυτόνου ὀκτίζου (μεθ' ὁμοιοκαταληξίας τοῦ τύπου: αβγβδεζ, ηθιθκλμ)³: διαιρεῖται δὲ τοῦτο εἰς τέσσαρας ἐνότητες:

Ἡ πρώτη ἐνότης (στρ. α' - δ') ἀναφέρεται εἰς τὸν χῶρον, τὸ περιγραφόμενον ἀττικὸν τοπίον, ὅπου συζεύγνυται τὸ Ἀπολλώνιον κάλλος καὶ ἡ Διονυσιακὴ μέθη. Ἡ περιγραφὴ τοῦ χώρου — χαρακτηριζομένη καὶ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως, ἀνὰ τέσσαρας σχεδὸν στίχους, τοῦ ἐπιρρ. *ἐδῶ* — βαίνει ἀπὸ τοῦ γενικοῦ πρὸς τὸ ἐιδικώτερον.

Ἡ «γύμνια», ταυτόσημος πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐκφράζεται διὰ ποικίλων μέσων καὶ ἐνισχύεται διὰ προσδιορισμῶν (: *ὅλα γυνά, ἡ γύμνια ἀφέντρα, τὰ πάντα ξέστηθα, θεία γύμνια*): ὁπωσδήποτε παρουσιάζεται ἀπηλλαγμένη κάθε στοιχείου δυναμένου ἴσως νὰ προσδώσῃ χαρακτῆρα συμβολικὸν ἢ μυστικοπαθὴ (: *διάφαν' ἢ πλάσι, ἀριὰ κι ἀταίριαστα | λεκκιάσματα τὰ δέντρα*). Ἡ «γύμνια» ὅμως, ταυτόσημος ἐπίσης καὶ πρὸς τὴν ὁρμὴν καὶ τὸ πάθος, χαρακτηρίζεται δι' ἀναλόγων ἐκφραστικῶν τρόπων (: *κρασί εἶν' ὁ κόσμος ἄκρατο, ἀδιάντροπα λυσσᾶνε, τὸ κορμὶ φωτιά 'ναι*), ἀλλὰ καὶ αἰρεται πρὸς σφαίρας θεϊότητος (: *ἡ σάρκα ἀποθεώθη*) διὰ τῶν «μεταφορῶν» (: *οἱ παρθενῆς Ἀρτέμιδες, Ἐρμῆδες εἶν' οἱ πόθοι, πετιέται ἡ Ἀφροδίτη | καὶ χύνεται παντοῦ*).

Τὸ φῶς, ἡ μελωδία, ἡ ὥραιοποίησις τῆς ἀψύχου φύσεως (: *Τὸ φῶς*

1. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά. Ἀθήνα 1912 [= «Ἀπαντα», τόμ. 5 [Ἀθήναι 1964], σ. 418 - 421].

2. Κυριώτατα δημοσιεύματα γενικῆς θεωρήσεως τῆς ποιητικῆς ταύτης συνθέσεως, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν: Κ. Τσάτσου, Παλαμᾶς. Β' ἐκδόση. [Ἀθήναι 1949], σ. 118 - 121. — Αἴμ. Χουρμουζίου, Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ Ἑποχὴ του. Τόμ. Γ', Ἀθήνα [1960], σ. 69 - 73.

3. Ἰδ. Α. Πολίτου, Ὁ στίχος τοῦ [Κ. Παλαμᾶ] (Μετρικὰ καὶ ρυθμολογικά, «Γράμματα» (Τεύχος ἐπιμνημόσυνο τοῦ Κ. Παλαμᾶ), Ἀθήναι 1943, σ. 235.

χορτάστε μάτια | καθάρεις τὸ ρυθμό, ἀστέρι εἶν' ὁ ξερόβραχος), οἱ πολῦτιμοι λίθοι καὶ τὰ μέταλλα (: ρομπίνια ἐδῶ, μαλάματα | μαργαριτάρια, ἀσήμια), παρὰ τὴν πλησμονὴν τῶν αἰσθησιακῶν τόνων τῆς πρώτης ἐνότητος τοῦ κειμένου, ἐπιτρέπουν τὴν διατήρησιν τῆς λιτότητος καὶ ἀπαθείας τοῦ ἀττικοῦ τοπίου, τὴν παρουσίαν ἀκόμη τοῦ ἐνθουσιαστικοῦ πνεύματος, ὅπερ δὲν στηρίζεται τόσον εἰς τὰ γῆινα στοιχεῖα ὅσον εἰς τὴν κυριαρχοῦσαν δύναμιν τοῦ κάλλους. Καὶ τοῦτο δηλοῦται σαφέστερον ἐν τῇ γ' στροφῇ, ὅπου τὸ ἐπίθετον τῆς Ἀττικῆς («τρισεύγενη») εἶναι ἐνδεικτικὸν τῆς αἰσθητικῆς καταξίωσης τῶν μνημονευομένων ὑλικῶν στοιχείων.

Διὰ τῆς δευτέρας ἐνότητος (στρ. ε' - η') παρατηρεῖται μεταβολὴ ἀπὸ τοῦ γ' εἰς τὸ β' πρόσωπον, διὰ τῆς προστακτικῆς τῶν ρημάτων, τοῦλάχιστον ἀνὰ τέσσαρας στίχους (: παράτησε, μαγνήτεψε, σκίσε, λύσε, γίνε, παῖξε, παρᾶστησε). Ὁ Ποιητής, ὡς νὰ ἀπευθύνεται τώρα εἰς τινὰ γυναῖκα - σύμβολον, προτρέπει αὐτὴν νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ περιβάλλον τοῦ ἀττικοῦ τοπίου, νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς αὐτό, ὥστε νὰ ἀχθῇ ἀπὸ τοῦ γῆινου πρὸς τὸ ἰδεατόν. Τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τοῦ κάλλους τῆς γυναικὸς - συμβόλου μετουσιώνονται διὰ τῆς τέχνης. Ὁ Διόνυσος ὑποχωρεῖ πρὸ τοῦ Ἀπόλλωνος.

Καὶ ἐδῶ ἡ «γύμνια» καὶ ἐπιζητεῖται (: παράτησε τὸ φόρεμα | καὶ μὲ τῇ γύμνια ντύσου) καὶ παρίσταται ὡς κυριαρχοῦν στοιχεῖον (: τὸλύμπιο τὸ νεχτάρι | τῆς γύμνιας δὸς νὰ πιδῶ). Εἶναι σαφεῖς ὁμοίαι προεκτάσεις πέρα τοῦ ὑλικοῦ (: ψυχῇ, τῆς γύμνιας ἱέρισσα | ναὸς εἶν[αι] τὸ κορμί σου). Ἡ ἀποθέωσις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τελεῖται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς αἰσθητικῆς, ὡς αὕτη προσδιορίζεται διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Χαρακτηριστικαί εἶναι αἱ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις καὶ τὰ ἐπίθετα (: πλαστικὴ εἰκόνα, ἀτάραχο ἄγαλμα, λαγάρισε τῇ γύμνια σου | καὶ κάμε τὴν ἰδέα). Οἱ τελευταῖοι στίχοι τῆς ἡ' στροφῆς, καὶ μάλιστα μὲ τὸ β' πληθ. πρόσ. τοῦ ρήματος («χορεύτε»), παριστοῦν κεφαλαιωδῶς τὸν στροβιλισμόν τῶν ἐπὶ μέρους ὑλικῶν στοιχείων πρὸς ἑκφρασιν τοῦ ἰδεώδους.

Ὅπωςδήποτε τὰ ὑλικά στοιχεῖα τῶν τελευταίων στίχων τῆς δευτέρας ἐνότητος ἐπιτρέπουν τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ποιητοῦ εἰς τὸν συγκεκριμένον κόσμον, ἐν τῇ τρίτῃ ἐνότητι (στρ. θ' - ιβ'). Ἡ αἰσθητικὴ πραγματικότης τῆς γυναικὸς - συμβόλου προβάλλει ζωηρὰ διὰ παραστάσεων σαφῶς ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς αἰσθήσεις :

Μέτωπο, μάτια, κόμματα
μαλλιά, γλοντοί, λαγόνες,
κρυφὰ λαγκάδια, τοῦ Ἐρωτα
ρόδα...

(στρ. θ', στίχ. 1 - 4) : ΟΡΑΣΙΣ

βρόσες τοῦ χάιδιου, ὦ χέρια
(στρ. θ', στίχ. 6) : ΑΦΗ
λογάνια, ὦ στόμα, ὦ στόμα,
σὰν τὸ κερί τῆς μέλισσας

(στρ. ι', στίχ. 2 - 3) : ΑΚΟΗ

Τὰ κρίνα τὰ λαβαστρίνα

τοῦ Ἀποίλη θυματήρια

(στρ. ι', στίχ. 5 - 6) : ΟΣΦΡΗΣΙΣ

Νὰ πῶ...

τὸ γάλα ποὺ ὠνειρεύτηκα

τῆς εὐτυχίας· ἐσένα

(στρ. ια', στίχ. 1, 3 - 4) : ΓΕΥΣΙΣ

Ὁ θαυμασμός ὅμως πρὸς τὸ σωματικὸν κάλλος ἐξικνεῖται εἰς ἑκστασιν καὶ λατρείαν ἐκφραζομένην διὰ στοιχείων εἰλημμένων ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου τῆς ἀρχαιότητος :

Ἐγὼ εἶμαι ἱεροφάντης σου,

βωμοὶ τὰ γόνάτά σου·

᾽ς τὴν πύρινην ἀγκαλιά σου

θεοὶ θαματουροῦν (στρ. ια', στίχ. 5 - 8).

Πρὸ τοῦ κάλλους εἶναι φυσικὴ ἡ ἐξαφάνισις παντὸς ὅ,τι δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς αὐτὸ (: Μακριὰ μας ὅσα ἀταίριαστα |...| τὰ μισερὰ καὶ τ᾽ ἄσκημα | καὶ ἀκάθαρτα καὶ ξένα). Ἡ «γύμνια» λοιπόν, ἀποκεκαθαρμένη πλέον, ταυτίζεται πρὸς τὴν «ἀλήθεια» καὶ πρὸς τὴν «ὁμορφιά». Οὕτω πραγματοποιεῖται ἐπάνοδος ἀπὸ τοῦ πάθους πρὸς τὴν ιδέαν.

Εἰς τὴν τετάρτην ἐνότητα (στρ. ιγ' - ιε') ὁ Σάτυρος ἀποκαλύπτει ἑαυτόν, ὄχι ὅμως διὰ συγκεκριμένων στοιχείων, τοῦλάχιστον εἰς τὰς δύο πρώτας (ιγ' καὶ ιδ') στροφάς. Τοῦτο ἄλλωστε δηλοῦται καὶ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ὁριστολογικῆς ἀντωνυμίας *κάτι* καὶ διὰ τῶν παρομοιώσεων ἢ μεταφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν γνωρισμάτων του :

κάτι ἄντ'το σὰν τέρας

κάτι σὰ δέντρο ἀφύλλιαστο (στρ. ιγ', στίχ. 4 - 5)

κάτι γυμνὸ καὶ ξέσκεπο (στρ. ιδ', στίχ. 1)

κάτι ποὺ ἀπὸ τοὺς Σάτυρους

κρατιέται...

καὶ εἶν' ἡ φωνή του ἀσήμε (στρ. ιδ', στίχ. 5 - 7).

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἀποκάλυψιν τοῦ ἰδιοτύπου τούτου Σατύρου, ἡ πλήρης ἰκεσίας ἀποστροφῆς, προερχομένη ἐξ αὐτεπιγνώσεως καὶ ἐκφραζομένη δι' ἄρνητ. μορίου καὶ ρήματος (*μὴ φύγῃς*) — εἰς τὰ ὁποῖα ἀκολουθεῖ τὸ ρῆμα εἰς α' πρόσ. καὶ ἡ ἀντωνυμία πρὸς ἑξαρσιν τοῦ ὑποκειμένου (*εἶμαι ἐγὼ*) — ἐνέχει τι τὸ τραγικόν. Ὁ Σάτυρος ὑπογραμμίζει τώρα, διὰ τῶν ἁλλεπαλλήλων ρημάτων (: *ρίζω*σα, *λιγώνω*, *παίζω*, *πατρεύονται*, *λατρεύουν*, *χορεύουν*) καταστάσεις καὶ ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι οὕτω συμπληρώνουν τὴν ἀσαφῆ εἰκόνα αὐτοῦ. Ὁ Σάτυρος ἐντάσσεται εἰς τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον

(στη γύμνια τὴν ἡλιόκαλῃ | τῆς ἀθηναϊσσίας ῥέρας), ἢ συμβάλλει εἰς τὴν δημιουργίαν του.

* * *

Τί εἶναι «Ὁ Σάτυρος...» τοῦ Κ. Παλαμά; Κατὰ τὸν Κ. Τσάτσον «μοιάζει μὲ τὸ ρηχοθαλασσίτη τραγουδιστὴ μόνον ποὺ ἐδῶ ὁ ρηχοθαλασσίτης ξέρει καὶ βλέπει καὶ ζῇ καὶ τὴ χάρι τῆς φύσης»¹. Κατὰ τὸν Αἰμ. Χουρμούζιον «εἶναι περισσότερο ἓνας γυμνὸς βυζαντινὸς καλόγερος, ποὺ μάχεται νὰ δαμάσῃ τὸ δαίμονα τῆς σάρκας»².

Ἰσως πρέπει νὰ διακρίνωμεν εἰς τὸ ποίημα τὴν σύζευξιν στοιχείων τοῦ «λυρισμοῦ τοῦ ἐγῶ», τοῦ «κασσιανισμοῦ» (ὅπως ὁ Παλαμᾶς ἐχαρακτήρισε τὸ «περιοδικὸ παράδαρμα ᾗ τὸν πλατιά ζοφερὸ κύκλο τῶν κολασμένων... τραγουδιῶν») ³ καὶ τοῦ «λυρισμοῦ τῶν ὁλῶν», τοῦ «ποιητικοῦ συγκρητισμοῦ», ὅπου «τὰ τραγοῦδια... φωτίζονται ᾗ τὸ τέλος ἀπὸ ἓνα ροδολέλασμα μιᾶς αἰσιόδοξης ἀνγῆς»⁴.

ΦΑΙΔΩΝ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗΣ

1. Κ. Τσάτσου, Παλαμᾶς. Β' ἔκδοσις, ἐνθ' ἀν., σ. 120.

2. Αἰμ. Χουρμούζιου, Ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ ἐποχὴ του. Τόμ. Γ', ἐνθ' ἀν., σ. 72.

3. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Ποιητικὴ μου, «Ἄπαντα», τόμ. 10 [Ἀθῆναι 1967], σ. 515.

4. Κ. Παλαμᾶ, Ἡ Ποιητικὴ μου, «Ἄπαντα», τόμ. 10 [Ἀθῆναι 1967], σ. 521.